

alföld

IRODALMI, MŰVELŐDÉSI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

GÉCZI JÁNOS
MARSALL LÁSZLÓ
SZEPESI ATTILA VERSEI

BÁLINT PÉTER
REGÉNYRÉSZLETE
HATÁR GYÓZŐ
ELBESZÉLÉSE

ANGYALOSI GERGELY
DOBOS ISTVÁN
SZIGETI CSABA
TANULMÁNYAI
A 30-AS ÉVEK
MAGYAR EPIKÁJÁRÓL

„MONDOLAT”
GÖRÖMBEI ANDRÁS
POMOGÁTS BÉLA
ÍRÁSAI

NEGYVENHARMADIK ÉVFOLYAM 1992/7

alföld

NEGYVENHARMADIK ÉVFOLYAM — 1992. JÚLIUS

<i>Marsall László</i> versei: Bizonyos korlátok és bajok, Karósról a látóhatáron	3
<i>Határ Győző</i> : Penhaligon pere (elbeszélés)	5
<i>Kovács András Ferenc</i> verse: Augustinus doktor	11
<i>Térey János</i> versei: Szegény szívem, Ez a megszállás előtti hét	11
<i>Bálint Péter</i> : Búvópatak (regényrészlet)	13
<i>Szepesi Attila</i> versei: Századvégi zsoltár, A távolodó Orpheusz	25
<i>Péterfy Gergely</i> : A Déli hídnál, Az óriások ideje, Egy vonaton talált kézirat (novellák)	26
<i>Géczi János</i> verse: Duplikát (Kocsányos tölgyvers)	34
tanulmány	
<i>Dobos István</i> : Anedotikus novellahagyomány és epikai korszerűség (A századforduló öröksége)	38
<i>Angyalosi Gergely</i> : „Problematikus értékek” (Füst Milán: Szakadék, Jean-Paul Sartre: Az undor)	48
<i>Szigeti Csaba</i> : Az archaizmus zsákutcája (Laczkó Géza-példázat)	54
szemle	
<i>Görömbei András</i> : Álom és értelem (Cs. Gyimesi Éva könyve Szilágyi Domokosról)	61
<i>Szigeti Lajos Sándor</i> : Maszk nélkül (Tornai József: A szerelem szürrealizmusa)	66
<i>Molnár László</i> : Tóth Bálint: Krisztinavárosi körmenet	70
<i>Szentesi Zsolt</i> : Kurucz Gyula: Lassú kivonulás	72
<i>Vajda Gábor</i> : Pusztító birodalmak (Kontra Ferenc: Nagy a sátán birodalma)	74
<i>Kiss Tamás</i> : A Vér városa: Nagyvárad	78
<i>Nagy Miklós</i> : Schöpflin Gyula: Szélkiáltó	80
<i>Valuch Tibor</i> : Párizsi órhelyről (Kemény István: Közről s távolból)	82
<i>Diósi Ágnes</i> : Egy parasztasszony depresszióba esett (Závada Pál: Kulákprés)	85

Önmentséget néhány egykori cikke felidézésével a sötét, gomolygó négy évtizedes politikai áradattal szemben, mert mint ifjú munkás, majd kommunista pártlapok főszerkesztője, tekintélyes kapcsolatokkal is rendelkező funkcionárius, irányító tényezője volt a korszaknak. Váradon is fontos inspektori állást töltött be. Izgalommal váránk, hogy a totális elnyomó uralomról tanúként némi információt adjon, de általánosságokba, közhelyes történelmi fejtegetésekbe bonyolódik. Esszéje a kemény politika sinén indul, de éppen a legizgalmasabb átkelő állomásnál megtörik, vicinális vonalra siklik: elkezd a váradi szecesszióról műtörténeti reflexiókat jegyezni. Hevenyészett írás ez, törmelékes gondolatok, ismétlések, konstrukciós hibák tarkítják, a tákoltság fércszálai lépten-nyomon kitűnnek belőle. *(Csokonai)*

KISS TAMÁS

Schöpflin Gyula: Szelkiáltó

A humán műveltségű értelmiség idősebb korosztálya a legutóbbi évekig keveset tudott Schöpflin Gyuláról. Arra szoktunk leginkább emlékezni, hogy bölcs előrelátással nem tért vissza 1950-ben diplomáciai posztjáról, így elkerülte, hogy a Rajk-per utóhullámának áldozatává váljék. A hajdani Eötvös kollégisták ehhez még egy mozzanatot toldnak: Schöpflint 1932-ben kommunista szervezkedésért — néhány más „eötvösista” társával együtt — négy hónapra ítélték el. E két tény egymás mellé állítva nyomban kíváncsivá tesz: miért akartak leszámolni vele Rákosiék? Hogyan jutott el a diplomata párttag oda, hogy ne csak a hazájától, hanem utóbb a marxizmus—leninizmustól is elszakadjon? A több mint 310 lapos önéletrajznak nagyobbik fele erről szól.

Új eszmékszomja, az igazságosabb társadalmi rend igénye viszi a forradalmi mozgalomhoz. Noha tud a sztálinizmus bűneiről, magával ragadja az antifasiszta népfrontos politika s a Bálint Györgyhöz, Déry Tiborhoz hasonló értelmiségiek példája. 1945—46-ban már feltámadnak kétségei a Szovjettől támogatott párt iránt, de még tud bízni abban, hogy az európai hagyományoktól áthatott hazai környezet megakadályozza a mozgalom elfajulását. Azt se hallgatja el a szerző, hogy anyagi háttere is volt makacsul őrzött politikai hűségének: Révaiék—Lukácsék jóindulata tartósan második emberré tette a Rádiónál, s ezzel nem csekély fizetés és tekintély járt annyi krajcáros gondok közt leélt esztendő után.

1949 aztán lehetetlenné teszi a további önáltatást: a Rajk-per során leplezetlenül feltárul, hogy a hatalom lényege kegyetlen erőszak és cinikus hazudozás, és a szovjet nagykövetnek való hízelgés alapvető kelléke a követi tevékenységnek. Schöpflin lemond állásáról, a párttagságról, Nagy-Britanniába költözik családotul, ám a lenini, majd a marxi eszméktől még évekig nem tud elszakadni. Sokéves ottélés kell ahhoz, hogy belássa Bertrand Russel tételének igazságát: „Baloldali értelmiségiek bűne, hogy a fennálló Rosszal szemben elfogadták a jövőbeli Jó alaptalan ígérését. Lenint és társait csak az eszköz: a Hatalom érdekelte, nem a cél; leghevesebben üldözték a civilizáció egyik fő vívmányát, a Kétkedés jogát. (...) Kegyetlen és önhitt biztonsággal tiportak el minden bírálatot.”

Az önéletrajz legfőbb érdeme, hogy meggyőzően és érthetően jeleníti meg a folyamatot. Hat ránk, mert kerüli az elvontságot, és csak ritkán (a befejezéshez közeledve) veszik el a részletekben. Az őszinte önelemzés persze sokféle

észrevételre, kérdésre ingerli az olvasót. Mutatóba elégedjünk meg eggyel. A *Szélkiáltó* 227. lapján arról olvashatunk, hogy 1946-ban a kommunisták nagyon tartottak valamilyen jobboldali-fasiszta megmozdulástól, bőven kaptak — más baloldaliakkal együtt — fenyegető leveleket. A veszély mégis kisebb volt a föltételezetténél — folytatja —, hiszen később kiderült, hogy akkorra már teljesen megszilárdult a rendőrség kommunista irányítása. Így az oroszok békeszerződés utánra megállapított kivonulása sem kelthetett már aggodalmat. E részlet beszédes bizonyítéka annak, milyen sikerrel teremtette meg a pártpropaganda a szükséges ellenségképet. A szomorú csupán az, hogy az íróhoz hasonló nyitott szemű, nagyműveltségű ember sem volt ment az efféle fertőzéstől, sőt „nem érzett igazi erkölcsi felháborodást” a '47-es választás eredményét meghamisító kékcédulás akció láttán sem.

Az 1945 előtti életszakasz tárgyalása az 1. kiadás (Párizs, 1983.) óta több mint megkétszereződött. Schöpflin beszámol a Nyugat nagyjaival történt kamaszkori megismerkedéséről, a 30-as évek derekának folyóiratairól, emléket állít Radnótinak meg Bálint Györgynek, háborúban elpusztult két jóbarátjának. Mindezek értékes adatok az irodalomtörténészek, historikusnak, kivált, ha arra gondolunk, hogy a *Nyugat* legkiválóbb kritikusanak, Schöpflin Aladárnak magánéletéről eddig mily keveset tudtunk.

Ezen ponton már nem térhetünk ki a probléma elől: voltaképp mi a *Szélkiáltó* műfaja, önéletrajz, emlékirat vagy inkább anyaggyűjtés a majdani (ön)életrajzhoz? Az elsőről azért nem beszélhetünk, mert a szerző — különböző mértékben ugyan, de — általában kivonul munkája központjából, és a hangsúly a szemtanúként avagy cselekvő résztvevőként átélt eseményekre esik. Akkor hát helyesebb volna az egészset memoárnak, emlékiratnak nevezni? A felelet azért nem egészen egyértelmű, mivel Schöpflin könyve utolsó negyedében eltér e műfaj megszokott jellegétől: egyrészt közeledik a dokumentarizmushoz, amikor pl. túlzott pontossággal közli a Rajk-per kapcsán a Külügyminisztériumtól kapott sürgönyöket, másfelől az *Utóhang* minden eddiginél személyesebb karakterű. Benne felvázolja a marxizmussal való szakításának okait, kimondja kedvező ítéletét Angliáról és az angolokról, megvallja kötődését az anyanyelvhez és a hazai irodalomhoz, Magyarország remélt jobb jövőjéhez. A változó hangsúlyok, átszíneződések, átmenetek láttán a pedáns kritikus végül megadja magát, legjobb eltekintenie a műszavaktól. Maradjon meg a műfaji besorolás a szerző címlapon rögzített akarata szerint: *visszaemlékezés*.

Rokonszenves vonás, hogy Schöpflin Gyula „a tárgyilagosság szellemében” igyekszik összefoglalnia emlékeit, csakhogy e törekvése olykor átsap az óvatosságba, a rosszízú, kínos mozzanatokról való megfélemledésbe. A *Szélkiáltó* nyomán azt hihetnők, hogy az ő műsorigazgatósága alatt a Rádió irodalmi osztálya még nem volt kitéve a kommunista párt ellenőrzésének, zaklatásának. De a tények mást mutatnak. Szobotka Tibor naplójában (vö. Szabó Magda: *Megmaradt Szobotkának* 302.) szó esik arról, hogy 1948 januárjában Gábor Andor hírlapi cikkben támadta ezt az osztályt két politikailag káros költemény beolvasása miatt. A diárium távirati stílusa miatt csak annyit lehet megállapítani, az ügyről inkább Sarkadinak (Imrének) lett baja, mint Szobotkának. Tanulságos a párizsi kiadásban közölt Ortutay-jellemzést (57.) összevetni a jelenlegi változattal (183—184.): korábban arról olvashattunk, hogy a Rádió elnökéből „hiányzik az az alapvető szilárdság, ami az ember

önbecsülésének sarokköve”. „Szoknyavadász volt,” a női beosztottak körében „vissza is élt hatalmi helyzetével”. Az elmarasztaló megjegyzések kihagyása meglehetősen talányos, hiszen a hajdani miniszter 1978-ban elhunyt, felesége sem él, arról nem is szólva, hogy az arcképvázlat — még a közölt mondatokkal együtt sem tekinthető megbélyegzőnek vagy negatívnak.

A sok politikai esemény, helyzetanalízis között egy csöppnyi irodalmi oázis: a visszaemlékező igen szerényen följegyzi *Börzsönyi hó* című novella-kötetének 1946-os megjelenését. A tényhez hozzáteszi: „Senki nem írt róla...” (240.) Ez bizony tévedés a javából. Hatan is foglalkoztak vele, köztük olyan közismert személyiségek, mint Bóka László, Képes Géza, Keszi Imre. (*Magvető*)

NAGY MIKLÓS

Párizsi őrhelyről

KEMÉNY ISTVÁN: KÖZELRŐL S TÁVOLBÓL

A nyolcvanas évek közepén az AB Kiadó gondozásában *Isten éltesen, Pista* címmel megjelent itthon egy vaskos, stencilezett tanulmánykötet. Az egykori Kemény-iskola tanítványai adták közre tanulmányaikat tisztelgésül mesterük hatvanadik születésnapja alkalmából. Talán ez volt az az első lépés, ami Kemény István nevét és munkásságát a nemhivatalosság vékony szellemi csatornáin keresztül „visszacsempészte” a magyar társadalomtudományba, illetve a politikai gondolkodásba. Persze a legújabbkori magyar szociológia iskolamestere lélekben sohasem hagyta el az országot, figyelmének középpontjában a párizsi emigrációs évek alatt mindvégig a magyar társadalom fejlődésének és változásainak kérdései álltak. Másrészt Kemény István „láthatatlanul” is jelen volt. Hiszen 1963 és 1977 között végzett kutatásai és az azokat összefoglaló elemzések és tanulmányok további vizsgálatok kiindulópontjává váltak, szerzőjük pedig a lábjegyzetekben fordult elő kivételes gyakorisággal. Kemény István az „örökös” hivatkozási alapról napjainkra ismét művekké is jelenlévő alkotóvá vált. A Vita Kiadó gondozásában 1990-ban megjelentetett *Velük nevelkedett a gép* című szociológiai tanulmánykötetet tavaly újabb könyv követte. Ebben az 1978 és 1991 között keletkezett írásainak válogatását adta közre Kemény István.

A *Közről s távolból* című könyv több mint egy tucat írást tartalmaz, a szerző szándéka szerint azokat, amelyek valamilyen formában megőrizték aktualitásukat. A könyv műfajilag sokféle; esszéket, tanulmányokat és interjúkat egyaránt találhatunk benne. Kemény számára a hagyományok keresése, a meglévő értékek felmutatása éppen olyan fontos, mint a jelenkori magyar társadalom állapotának vizsgálata. A Hajnal István és Bibó István által képviselt organikus társadalomszemlélet folytatójaként az írásaiban mindenkor a társadalom valóságos helyzetét elemezte. Kutatásai során — amíg tehetette — a tényleges szerkezet feltárására törekedett, ami az ideológiai sémákban és leegyszerűsítésekben gondolkodó hatalom képviselői számára elviselhetetlen volt. Ezért kényszerült arra, hogy 1977 elején elhagyja az országot, azzal a céllal, hogy legalább külföldön publikálhassa azt, amit a magyar valóságról tudott és gondolt.